

**NEMIS MUHOJIRLARINING TURKISTONDAGI HAYOTI: BIRINCHI JAHON
URUSHI YILLARIDA (КХАҲЭР Н.Х. «НЕМИЦЫ ДРЕВНЕГО КРАЯ» МАНБАСИ
АСОСИДА)**

Boltayev Oxun Obid o'g'li

Osiyo Xalqaro Universiteti "Ijtimoiy fanlar va texnika" fakulteti,

Tarix va filologiya kafedrası o'qituvchisi

9690798@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15531390>

Annotatsiya. Mazkur maqolada 1914–1916-yillar davomida Turkiston o'lkasida ro'y bergan demografik siljishlar, xususan, nemislar va boshqa yevropalik muhojirlarning ko'chirilishi, ularning yashash sharoiti va bu jarayonlarning mintaq ijtimoiy-iqtisodiy holatiga ta'siri tahlil etiladi. Birinchi jahon urushi davrida harbiy asirlar, deportatsiya qilingan aholining ommaviy ravishda Turkistonga yuborilishi o'lkada iqtisodiy tanglik, epidemiya, ijtimoiy beqarorlik va inqirozli holatlarning kuchayishiga olib kelgani hujjatlar asosida yoritilgan. Shu bilan birga, maqolada nemis muhojirlarining joylashtirilishi, ularga nisbatan mahalliy aholining munosabati, sanitariya sharoitlari va davlat siyosatining ayrim jihatlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Turkiston, nemis muhojirlari, deportatsiya, harbiy asirlar, qochqinlar, 1914–1916-yillar, epidemiyalar, ijtimoiy tanglik, Birinchi jahon urushi, Tashkent, kolonistlar, Sirdaryo, Farg'ona, Samarkand, sanitariya.

Nemislar — Rossiya poddaniklari, asosan Orolbo'yi (Ostziya) guberniyalaridan harbiy xizmatchilar bo'lib, Orenburg, G'arbiy-Sibir, Kavkaz batalonlari tarkibida harbiy yurishlarda qatnashganlar va turli boshqarmalarning xodimlari sifatida XIX asrning ikkinchi yarmida Turkistonga kelishgan. Ma'lumotlarga ko'ra, rus nemislarining kichik bir qismi XVIII asr oxiri — XIX asr boshlarida ko'chmanchilar tomonidan Volga yaqinidagi nemis koloniyalariga qilingan bosqinlardan so'ng Xiva, Buxoro va Markaziy Osiyodagi boshqa shaharlardagi qullik bozorlariga tushgan. Taxminan shu davrlarda nemislar — Germaniya va boshqa Yevropa davlatlarining poddaniklari ham paydo bo'la boshlagan. Masalan, Toshkentda 1869 yilda uchta Prussiya va bitta Saks poddanik nemis yashagan, 1877 yilda esa 17 nafar Germaniya davlatlarining poddaniklari ro'yxatga olingan, 1909 yilda esa Germaniya poddaniklari orasida 24 nafar savdogar va tadbirkor, Avstriya poddaniklari orasida esa 30 dan ortiq musiqachilar bo'lgan. Mintaqaning yuqori rahbariyatida nemis kelib chiqishiga ega shaxslarning bo'lishi albatta bu jarayonga ijobiy ta'sir ko'rsatgan (general-gubernatorlar: K.P. fon Kaufman, N.O. fon Rozenbax, F.V. Martson, general-gubernator yordamchisi V.E. Flug mintaq boshliqlari sonining taxminan to'rt dan birini tashkil qilgan va boshqaruv yillari umumiy boshqaruv davrining yarmidan ko'prog'ini (23 yil — 50 yillik boshqaruvdan oldin 1917 yilgacha) tashkil etgan). Biroq so'nggi yillardagi ba'zi nashrlarda qayd etilgandek, nemislarning ko'chishi uchun «ustunlik» haqida yoki tarixning hech qanday davri uchun gapirish noto'g'ri hisoblanadi. XIX asrning 80-yillarida, ayniqsa K.P. fon Kaufman davrida boshlangan, ayniqsa hosildorligi past va ocharchilik yillarida rus imperiyasi hukumatining «ishonchli elementlar» bilan mintaqani aholilash strategiyasi doirasida o'tkazilgan nemis dehqonlarining ko'chishi to'liqlar shaklida, o'z-o'zidan kechib, markaziy organlarning cheklov qarorlariga qaramasdan amalga oshgan (ularda faqat «asl rus kelib chiqishi, pravoslav diniga mansub shaxslar ko'chirilishi mumkinligi» ta'kidlangan). Hududdagi nemis aholisi orasida jamiyatning barcha ijtimoiy qatlamlari vakillari

bo'lgan: harbiy unvon egalari, tadbirkorlar, do'konlar, magazinlar, dorixonalar, qishloq xo'jalik mahsulotlarini qayta ishlash korxonalari egalari, savdogarlar, muassasalarda xizmatchilar, o'qituvchilar, tibbiyot xodimlari, yuristlar, chop etish uylari, pochta, temir yo'l, telegraf, sug'orish inshootlari ishchilari, hunarmandlar va eng ko'pi — dehqonlar. O'zlarining dastlabki qiyinchiliklariga qaramay, ular hududda yevropa turmush tarzining tashuvchilari bo'lib, odatda o'z kasbiy majburiyatlariga juda vijdonan yondashgan, mintaqaning rivojlanishiga hissa qo'shgan, qonunlarga itoatkor va halol jamiyat a'zolari bo'lishgan. Nemis dehqonlari o'z etnik va diniy ajralib turishini qat'iy saqlagan, til va kundalik madaniyatni asrab kelgan. Ularning holati juda qiyin bo'lgan, yer yetishmasligi, mahalliy madaniyatning agrartexnologiyasi bilan tanishmaslik kabi muammolar yuzaga kelgan. "XIX asr oxirida 20 yil ichida taxminan 500 nemis dehqon oilasi kelgan." "Ammo ularning bir qismi yer yetishmasligi, harbiy xizmatni bajarish istamasligi kabi qiyinchiliklarga duch kelib, shaharlarga tarqala boshlagan, hunarmandchilik bilan shug'ullangan, orqaga qaytgan yoki Amerikaga va Kanadaga ketgan." Qiyinchiliklar va noqulayliklarni yengib o'tib, nemis dehqonlari yangi iqlim sharoitlariga, yashash sharoitlariga, mahalliy va yangi mintaq uchun noyob qishloq xo'jalik ekinlarini yetishtirishga moslashishda tez muvaffaqiyatga erishdilar. Ular qishloq xo'jalik va sanoat ishlab chiqarish texnologiyalarini o'zlashtirib, xo'jaliklarini ancha yuqori darajaga ko'tarib, nisbatan boy qatlamni tashkil etdilar. Nemis oilalarining farovonligini ta'kidlab, A.I. Soljenitsin ularning asosiy xususiyatini qayd etgan: "Barcha orasida ayniqsa mehnatkash bo'lganlar nemislar edi — tejamkor va charchamas, yerda shunday cho'l borki, nemislar uni gullagan o'lkaga aylantira olmasdi, eski Rossiyada aytilardi: nemis — bu qorag'ochdek, qayerga ekilsa, o'sha yerda o'sadi." Nemislarning har bir qishlog'ida ibodatxona, kutubxona va yaxshi jihozlangan cherkov-maktab bor edi. Shaharlarda esa aholining tarqalgan joylashuvi milliy madaniy an'analar asta-sekin yo'qolishiga, nemis tilining zaiflashishiga olib keldi, biroq milliy turmush tarzini va oila qoidalarini saqlashga intilish hali ham kuchli edi, bunda diniy e'tiqod katta yordam berdi. Mintaqaning nemis aholisi orasida asosan lyuteran-yevangelik e'tiqodiga amal qiluvchilar bo'lgan, shuningdek katoliklar, pravoslavlar, islohatchilar, kech baptistlar, yetinchi kun advendistlari ham bor edi; dehqonlar orasida esa ko'pchilik menonitlar edi. Nemislar — shahar va qishloq aholisi, ko'plab tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, o'sha davrda mintaq aholisining eng bilimdon qatlami hisoblangan. 1914 yilga kelib, Turkistonda 9 million mahalliy aholi va 500 mingdan ortiq "kelganlar" yashagan, ulardan 21 ming nafari yevropalik kelib chiqqanlar edi. Ulardan 11 ming kishi harbiy xizmat uchun Turkistonga yo'naltirilgan, qolganlari — rossiyalik va xorijlik yevropaliklar — o'z tashabbuslari bilan mintaqaga kelgan (9000–10000 polshalik, 8–8500 nemis, 1200–1500 pribaltlar, 600–700 yunon, 120–140 moldovalik, 80–100 Fransiya va Shveytsariyadan kelganlar, 50–60 skandinavlar, 60–70 italyanlar, 50–60 inglizlar, 20–25 belgiya, 20 yugoslavlar). Mintaqada joylashgan yevropaliklardan nemislar Sirdaryo viloyatida taxminan 7600 kishi bo'lgan, ulardan 4200 nafari Toshkentda; Ashxobodda — 586, Mervda — 96, Krasnovodskda — 24, Samarqandda — 378, Chardjouda — 118, Kerki — 107, Farg'onada — 98 kishi.

Ular nemislarning umumiy sonidan 0,26 % ni tashkil qilgan, mintaq aholisi tarkibidagi nisbiy ulushi esa 0,1 % dan kam edi. 1914 yil iyuldan, Birinchi jahon urushi boshidan Turkistonda yangi nemis guruhlari paydo bo'la boshladi: Germaniya va Avstro-Vengriya armiyalarining urush mahbuslari, front yaqinidan ko'chirib kelinganlar va qochqinlar. Harbiy idoraning tashabbusi bilan "urush holatidagi barcha hududlardan" nemislar va boshqa xalqlar birinchi deportatsiyasi amalga oshirildi. 1914–1916 yillarda taxminan 200 ming nemis

deportatsiya qilindi, ular “dushman kelib chiqqanlar” sifatida qaralgan, jumladan 1915 yil 27 aprelidan boshlab 150 ming volinlik nemis deportatsiya qilindi, taxminan 500 volinlik koloniya tugatildi, deportatsiya qilingan volinliklarning bir qismi Markaziy Osiyoga yuborildi. Nemislarning Turkistonga migratsiyasi tinch iqtisodiy xarakterni yo‘qotdi.

1915 yil o‘rtalariga kelib Turkistonga dushman tomonlarining taxminan 148 ming urush mahbuslari, 350 nafardan ziyod “fuqarolik mahbuslari”, shuningdek Pribaltika, Ukraina va Belarus hududlaridan 70 mingdan ortiq qochqin va deportatsiya qilinganlar keltirildi. 1916 yil mart oyiga kelib, 200 mingdan ortiq urush mahbuslari va 57 106 nafar qochqin hisobga olingan, ulardan: erkaklar — 19 934, ayollar — 24 545, bolalar — 12 627 kishi edi (Samarqand viloyatida — 8 281, Sirdaryo viloyatida — 19 590, Farg‘ona viloyatida — 16 407, Zakaspiy viloyatida — 12 120 qochqinlar). Urush mahbuslari harbiy okrug shtabi ko‘rsatmalariga binoan “37 ta shahar va maxsus punktlarda” joylashtirilgan edi, bular Samarqand, Skobelev, Ashxobod, Andijon shaharlaridir, ayniqsa Toshkent “zich joylashgan” edi. Ularni baraklarda joylashtirishgan (1915 yil 25 iyulgacha harbiy fond kreditlaridan 1 526 200 rubl ajratilgan), shuningdek, kazarma, sex, yarim yer osti xonalari va manejlarda joylashtirilgan. Deportatsiya qilinganlar va qochqinlarning joylashuvi unchalik yaxshi emas edi. Masalan, 1915 yil 15 dekabrda qochqinlar haqida ma‘lumotnomada Toshkentda taxminan 17 ming kishi joylashgani qayd etilgan, ular askar kazarmalarida yashagan, ammo hujjatda ta‘kidlanganidek, “sanitar sharoitlar yo‘q”, “qochqinlarning ko‘pchiligi ishlamaydi”, “ular o‘z huquqlarini bilmaydi, ishga olishdan qo‘rqishadi, yuqumli kasalliklardan xavotirda bo‘lishadi”. Nemislar mahalliy aholi uylariga ham joylashtirilgan, asosan Qozachiy mahallasi, Staro-Kuylyuk ko‘chasida. Ma‘lumotnomada yozilishicha: “Nazar Muhammadovning uyida Volin guberniyasidan bo‘lgan nemis qochqinlari joylashgan, 13 ta oila, taxminan yuz kishi. Har bir oila alohida kvartirada yashaydi, buning uchun o‘zlari to‘laydi, ustalari yo‘q, hammomga o‘z hisoblaridan boradi, har biri kvartirasini o‘zi tozalaydi, ovqatini o‘zi tayyorlaydi, odamlar shifokorga ko‘rinmagan”. Shunchalik katta va tez sur‘atdagi odamlar oqimi iqtisodiyotda keskin beqarorlikni, turli kasalliklarning tarqalishini keltirib chiqardi va mintaqada ijtimoiy tanglikni yuzaga keltirdi. 1915-yil noyabridan boshlab Toshkentdagi qochqinlar orasida baland o‘lim darajasiga ega bo‘lgan qizamiq epidemiyasi boshlandi, ayniqsa bolalar orasida. Hujjatlarda qayd etilishicha, kelgan bolalar-qochqinlarning tirik qolganlari umumiy sonning atigi 1/10 qismini tashkil qilgan. Nemis kolonistlari tomonidan egallangan hududlarda bolalar soni juda kam edi – atigi 1/5 ga yetgan. Aniq bo‘lmagan ma‘lumotlarga ko‘ra, Tashkent evangelik-luteran episkopi K.K. Vibe tomonidan aniqlanganidek, 1915-yil – 1916-yil boshlarida Turkistonda 15 mingga yaqin nemis vafot etgan. 1915-yil 20-dekabrda Turkiston general-gubernatori Kengashining Moliyaviy vazirlikdagi doimiy a‘zosi A.A. Frey qochqinlarni joylashtirish bo‘yicha vakil etib tayinlandi, bu bilan birga u o‘zining avvalgi lavozimlarida ham faoliyatini davom ettirgan (uning qizi ko‘ngilli ravishda yuqumli kasalliklar bo‘limida ishlashga kirgan). Shahar bo‘yicha quyidagi qo‘shimcha gospitalar ochilgan: №159 — qochqinlar (va deportatsiya qilinganlar) uchun va №160 — harbiy asirlar uchun. Bundan tashqari, kasallar 1- va 2-shahar kasalxonalari, harbiy gospital va 1915-yilda intizomiy rotaning kazarmalarida ochilgan lazaretida ham davolangan. Shifokorlar juda kam edi. “Ma‘lumotnoma”da qayd etilishicha, “qochqin bemorlarni davolash uchun 10 nafar shifokor tayinlangan. Shulardan: 1 nafari vafot etgan, 1 nafari og‘ir ahvolda (Kisner qizamiq bilan yuqtirilgan, keyinroq vafot etgan), 4 nafari kasal, 4 nafari esa haddan tashqari band”. Ba‘zi kunlarda “30 ta bemor qabul qilinadi, 60 ta o‘lik chiqaradi”. Epidemiyalar mintaqaning boshqa shaharlarini ham qamrab olgan. Kasalxonada ishlagan shifokorlar, hamshiralar va boshqa xizmat

ko'rsatuvchi xodimlar orasida o'z hayotini xavf ostiga qo'yib, epidemiyalarga qarshi kurashgan qahramonlar bo'lgan. Masalan, "Turkiston vedomostlari" qayg'u bilan xabar berganidek, "1916-yil 10-yanvar, yakshanba kuni, qizamiqdan vafot etgan harbiy asir shifokor Teodor Vilslebenning dafn marosimi bo'lib o'tdi. U insonparvarlik yo'lida ko'ngilli ravishda yuqumli kasalliklar bo'limida shifokor bo'lib ishlagan". T. Vilsleben kasallar va shaharliklar orasida katta hurmatga ega edi. Uning dafn marosimi chog'ida viloyat boshlig'i ko'rsatmasiga ko'ra, "marhumning jasorati e'tiborga olingan holda" unga harbiy sharaf ko'rsatildi, shahar dumasida esa "uning xotirasini hurmat qildi". Harbiy asirlar "majburiy davlat va jamoat ishlari"da ishlatilgan. Davlat mulklari boshqarmasi 1914-yil 3-sentabrda Turkistonga telegramma yuborib, harbiy asirlarni qishloq xo'jaligi vazirligi ehtiyojlari uchun bepul mehnatga jalb qilish imkoniyatlarini zudlik bilan bildirishni so'ragan. Harbiy asirlarning majburiy, davlat va jamoat ishlarida qanday tartibda foydalanilishi bo'yicha "yo'riqnoma" 1915-yil 15-yanvarda tasdiqlangan. Unga ko'ra, yozgi mavsumda ish kuni 9 soat, qishda esa 8 soat etib belgilangan.

REFERENCES

1. ЦГА РУз. Ф. И-461. Оп. 1. Д. 1747. Л. 6. 9 ТВ. 1915. 22 декабря;
2. ЦГА РУз. Ф. И-461. Оп. 1. Д. 1747. Л. 50б, 71; «Ферганская жизнь». 1916. 2 января.
3. Никольская Г.Б., Матвеев А.М. Из истории азиатских и европейских выходцев в Средней Азии // Научные труды ТашГУ. Ташкент. 1972. С. 77 — 78; Обзор Сырдарьинской области за 1912 год. Ташкент. 1914. С. 6; Кригер В. Рейн. Волга. Иртыш. Алматы. 2006.
4. История народов Узбекской ССР. Т. 2. Ташкент. 1947. С. 350.
5. Boltayev, O. (2024). QO'QON XONLIGINING XVIII ASR SO'NGI CHORAGIDA BUXORO, XIVA VA KO'CHMANCHILAR BILAN OLIB BORGAN DIPLOMATIYASI. *Modern Science and Research*, 3(10), 64-68.
6. Obid o'g'li, B. O. QO'QON XONLIGINING XVIII ASR SO'NGI CHORAGIDA BUXORO, XIVA VA KO'CHMANCHILAR BILAN OLIB BORGAN DIPLOMATIYASI.
7. Boltayev, O. (2024). BUKHARA'S CARAVAN TRADE AND ITS ROLE ON THE SILK ROAD. *Analytical Journal of Education and Development*, 4(10), 293-297.
8. Boltayev, O. (2024). XX ASR BOSHLARIDA GERMANIYA VA TURKIYA ITTIFOQINING MARKAZIY OSIYOGA TA'SIRI. *Modern Science and Research*, 3(12), 556-564.
9. Boltayev, O. (2023). A GENERAL DESCRIPTION OF THE POLITICAL AND DIPLOMATIC PROCESSES IN CENTRAL ASIA IN THE MIDDLE OF THE 18TH CENTURY. *Modern Science and Research*, 2(9), 145-149.
10. Boltayev, O. (2025). TARIX FANI UCHUN YOZMA VA OG'ZAKI MANBALARNING SHAKLLANISHI. *Modern Science and Research*, 4(1), 909-917.
11. Boltayev, O. (2025). XITOY (SIN) IMPERIYASINING JUNG 'OR XONLIGINI ISTILO QILISH ARAFASIDA MARKAZIY OSIYODA SIYOSIY VAZIYAT. *Modern Science and Research*, 4(2), 1029-1037.
12. Boltayev, O. (2025). XITOY (SIN) IMPERIYASINING JUNG 'OR XONLIGINI ISTILO QILISH ARAFASIDA MARKAZIY OSIYODA SIYOSIY VAZIYAT. *Modern Science and Research*, 4(2), 1029-1037

13. Boltayev, O. (2025). XVIII ASR BOSHLARIDA BUXORO XONLIGI HUDUDIGA KO'CHMANCHI QABILALARNING HUJUMLARI VA HUKUMRON QATLAMNING ULARGA QARSHI HARAKATLARIGA UMUMIY TAVSIF. *Modern Science and Research*, 4(3), 791-799.
14. Boltayev, O. (2025). XVIII ASR O 'RTALARIDA MARKAZIY OSIYODAGI SIYOSIY VA XALQARO MUNOSABATLARIGA ERONNING TA'SIRI. *Modern Science and Research*, 4(4), 1457-1466
15. Gulyamov, A. (2025). MANG 'ITLAR SULOLASI DAVRIDA DAVLAT BOSHQARUVI, TUZUMI VA ICHKI SIYOSATI. *Modern Science and Research*, 4(1), 790-798.
16. Gulyamov, A., & Xamidova, R. (2025). ABU RAYHON BERUNIY BUYUK QOMUSIY OLIM. *Modern Science and Research*, 4(2), 758-766.
17. Gulyamov, A. (2025). BUXORO AMIRLIGIDA ISTIQOMAT QILGAN MILLIY-ETNIK GURUHLAR. *Modern Science and Research*, 4(2), 1020-1028.
18. Azizovich, G. A. (2024). Trade Relations of Population in Bukhara Emirate, Shariah Rules and Regulations in Commercial Affairs, Partnership Relations. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(9), 189-194.
19. Azizovich, G. A. (2024). Family-Marriage and Inheritance Relations of the Population in the Bukhara Emirate. *Miasto Przyszłości*, 53, 964-969.
20. Gulyamov, A. (2024). BUXORO MUZEYNING TASHKIL TOPISHI TARIXI. *Modern Science and Research*, 3(12), 659-667.
21. Gulyamov, A., & Atoeva, M. (2025). ABU ALI IBN SINO-ILM-FAN TARIXIDAGI BUYUK ALLOMA. *Modern Science and Research*, 4(3), 591-599.
22. Gulyamov, A. (2025). O 'RTA ASR SHAHARLARINING DEMOGRAFIK HOLATI, SHAHARLARNING KENGAYISHI, AHOLINING IJTIMOY TARKIBI. *Modern Science and Research*, 4(3), 974-983.
23. Gulyamov, A. (2025). TARIX SAHIFALARIDA SOHIBQIRON AMIR TEMUR. *Modern Science and Research*, 4(4), 449-459.
24. Gulyamov, A. (2025). BUXORO VOHASIDA DINIY MAROSIM VA URF-ODATLARDAGI TRANSFORMATSIYA JARAYONLARINING ETNOGRAFIK TAHLILI. *Modern Science and Research*, 4(4), 1676-1686.
25. Юсупович, К. С. . (2024). КРАТКИЙ ОБЗОР НА ВЗАИМООТНОШЕНИЯ УЗБЕКИСТАНА И ДВИЖЕНИЯ “ТАЛИБАН”, НА ФОНЕ ЗАХВАТА ТАЛИБАМИ ВЛАСТИ В АФГАНИСТАНЕ В 2021 ГОДУ. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 4(11), 227–229. Retrieved from <https://sciencebox.uz/index.php/ajed/article/view/12432>
26. Yusupovich, K. S. (2024). Abu Hafs Kabir and the Spread of the Hanafi Madhhab in Transoxiana. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(9), 204–207. Retrieved from <https://inovatus.es/index.php/ejine/article/view/4079>
27. Каримов Сухроб Юсупович. (2024). ОРДЕН НАКШБАНДИЯ: ИСТОРИЯ, УЧЕНИЕ И ВЛИЯНИЕ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14509878>
28. С. Ю. Каримов. (2025). РОЛЬ ФАЙЗУЛЛЫ ХОДЖАЕВА В ИСТОРИИ УЗБЕКИСТАНА. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14741491>

29. Нийозова Гулчехра Шерматовна, & Каримов Сухроб Юсупович. (2025). КУСАМ ИБН АББАС И ИСЛАМИЗАЦИЯ СРЕДНЕЙ АЗИИ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14736948>
30. Каримов Сухроббек Юсупович. (2025). ТАРИКАТ ЯССАВИЯ: ИСТОРИЯ, УЧЕНИЕ И ВЛИЯНИЕ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14872554>
31. Нийозова Гулчехра Шерматовна, & Каримов Сухроб Юсупович. (2025). ВОЗНИКНОВЕНИЕ СУННИЗМА И ШИИЗМА. ОТЛИЧИЕ ДВУХ ТЕЧЕНИЙ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14908934>
32. Karimov Suxrobbek Yusupovich. (2025). THE ROLE OF KHAN UZBEK IN SPREADING ISLAM IN THE GOLDEN HORDE. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15027058>
33. Haqqulov, M. Y. O. G. L. (2022). Markaziy Osiyoda ilk diplomatik munosabatlar tarixi. Science and Education, 3(10), 385-389.
34. Yunusovich, H. M. (2024). Experiences Related to the Fine Fiber Cotton of Uzbekistan during the Years of Soviet Authority. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 4(9), 129-132.
35. Yunusovich, H. M. (2024). The Formation, Development and Role of the High Seljuk Empire Founded by the Turkic Peoples in the Islamic World. Miasto Przyszłości, 53, 956-959.
36. Haqqulov, M. (2024). O 'RTA OSIYO XALQLARINING OZODLIK ORZUSI BO 'LGAN "TURKISTON MUXTORIYATI". Modern Science and Research, 3(12), 609-613.
37. Haqqulov, M. (2025). USMONIYLAR IMPERIYASINING TASHKIL TOPISH TARIXI. Modern Science and Research, 4(1), 663-672.
38. Haqqulov, M. (2024). TURKISTON OZODLIGINING JARCHILARI. Medicine, pedagogy and technology: theory and practice, 2(11), 154-159.
39. Gulyamov, A., Srojeva, G., & Haqqulov, M. (2025). O 'RTA OSIYO OLIMLARINING KARTOGRAFIK MEROSI. Modern Science and Research, 4(1), 221-227.
40. Xakkulov, M., & Kosimov, U. (2025). HISTORY OF MILITARY WORK IN THE EMIRATE OF BUKHARA. Journal of universal science research, 3(1 (Special issue)), 319-325.
41. Xayrullayev, U. (2024). THE IDEA THAT MADE THE OTTOMAN STATE GREAT (RED APPLE II). Modern Science and Research, 3(2), 1071-1073.
42. Xayrullayev, U. (2024). BRIEFLY ABOUT THE "RED APPLE" MYTHOLOGY OF THE TURKS. Modern Science and Research, 3(1), 568-572.
43. Umidjon, X. (2024). Literacy and Information Exchange in the Ancient East and West. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 4(3), 179-183.
44. Xayrullayev, U. (2024). THE POSITION OF CENTRAL ASIAN GOVERNORSHIPS DURING THE PERIOD OF THE TURKISH KHANATE AND THE ARAB INVASION.
45. Xayrullayev, U. (2024). EFTALLAR DAVLATI VA TURK XOQONLIGIDA HUKMDORLIK LEGITIMATSIYASI. Modern Science and Research, 3(12), 843-851.

46. Xayrullayev, U. (2024). TURK XOQONLIGI VA ARABLAR BOSQINI DAVRIDA O'RTA OSIYO HOKIMLIKLARINING MAVQEYI. *Modern Science and Research*, 3(12), 339-343.
47. Xayrullayev, U., Sayfutdinov, F., & Rahmonova, S. (2025). SHAYBONIYLAR DAVLATI VA USMONLI TURKLAR DAVLATI O'RTASIDAGI DASTLABKI ALOQALAR TAVSIFI. *Modern Science and Research*, 4(1), 147-154.
48. Xayrullayev, U. (2025). BUXORO VILOYATINING IQTISODIY HOLATI (1990-1991 YILLAR). *Modern Science and Research*, 4(1), 1018-1024.
49. Muyiddinov, B. (2023). XII-XIII ASRLAR DAVRIDA BUXORODA ILM – FANNING RIVOJLANISHI. *SCHOLAR*, 1(28), 341–345. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10027071>
50. Muyiddinov Bekali. (2023). MO'G'ULLAR BOSQINI DAVRIDA BUXORONING AYANCHLI TAQDIRI. *TADQIQOTLAR.UZ*, 25(2), 212–215. Retrieved from <http://tadqiqotlar.uz/index.php/new/article/view/308>
51. Muyiddinov Bekali. (2023). THE ROLE OF BUKHARA AND OTHER CITIES IN THE MILITARY ART AND ARMY STRUCTURE OF KHOREZMSHAHS . *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 35(3), 55–58. Retrieved from <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/10035>
52. Muyiddinov, B. (2024). BARTHOLD'S "СОЧИНЕНИЯ. ТОМ I. ТУРКЕСТАН В ЭПОХУ МОНГОЛЬСКОГО НАШЕСТВИЯ" THE HISTORY OF THE CREATION OF THE WORK. *MODERN SCIENCE AND RESEARCH*, 3(1), 699–702. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10552555>
53. Muyiddinov, B. (2024). THE ROLE OF MILITARY REFORMS IN THE BUKHARA KHANATE IN THE LIFE OF THE STATE UNDER THE SHAYBANIDS. *MODERN SCIENCE AND RESEARCH*, 3(2), 646–648. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10668887>
54. MB Bahodir o'g'li. (2024). Military Art of Turkish Khaganate in the Early Middle Ages. *European Journal of Innovation in Nonformal Education*, 4(16), 223–227. <https://inovatus.es/index.php/ejine/article/view/2705/2586>
55. XORAZMSHOHIDLAR DAVLATI HAYOTIDA TURKON XOTUNNING O'RNI. (2024). *MEDICINE, PEDAGOGY AND TECHNOLOGY: THEORY AND PRACTICE*, 2(4), 463-469. <https://universalpublishings.com/index.php/mpttp/article/view/5192>
56. Muyiddinov Bekali Bahodir o'g'li. (2024). The coronation and campaigns of Alexander The Great. *МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА*, 2(5), 400–412. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11222912>
57. Sayfutdinov , F., & Sharipov , D. (2025). CENTRAL ASIAN INTEGRATION: HISTORICAL DEVELOPMENT AND PROSPECTS. *Journal of Universal Science Research*, 3(1(Special issue), 300–304. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/universal-scientific-research/article/view/65623>
58. Ilniyazovich, S. F. (2023). RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING TARIX FANINI O'QITISHDAGI AHAMIYATI.
59. Ilniyoz o'g'li, S. F. (2023). ETNOGRAFIK TADQIQOTLARDA QORAQALPOQ XALQINING YORITILISHI.
60. Ilniyazovich, S. F. (2024). The Formation of Preliminary Knowledge about the People of Karakalpak. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(3), 149-155.

61. Sayfutdinov, F. (2024). BUXORO AMIRLIGINING QURILISH TARIXI: MADANIY VA ARXITEKTURA TARAQQIYOTI MEROSI. *Modern Science and Research*, 3(12), 852-858.